

Asia: VN/22290/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi elintarvikelain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNTO: Hallituksen esitys eduskunnalle elintarvikelain muuttamisesta

Lausunnonantaja: YDHV lakitiimi

Asia: VN/22290/2026 (Esitys elintarvikelain muuttamiseksi / Energiajuomien myyntirajoitus ja elintarvikkeiden uudelleenjakelu)

1. Yleistä esityksestä ja sen yhteiskunnallisista tavoitteista

Lausunnonantaja pitää esityksen kansanterveydellisiä ja ympäristöoikeudellisia perusteluja erittäin kannatettavina. Lasten ja nuorten kofeiinin ja sokerin saannin rajoittaminen sekä ruokahävikin järjestelmällinen vähentäminen ovat yhteiskunnallisesti painavia päämääriä. Nämä tavoitteet kytkeytyvät suoraan Suomen perustuslain (PL) 19 §:n 3 momentin mukaiseen julkisen vallan velvollisuuteen edistää väestön terveyttä sekä PL 20 §:n mukaiseen laajaan ympäristövastuuseen.

Lakiluonnos kuitenkin sisältää nykyisessä muodossaan useita sisäisiä ja ulkoisia oikeudellisia ristiriitoja, merkittäviä valvonnan katvealueita sekä perusoikeuksien rajoittamiseen liittyviä täsmällisyyspuutteita. Jotta lailla saavutettaisiin sille asetetut tavoitteet ilman, että vaarannetaan oikeusvarmuutta tai elinkeinonharjoittajien ja kansalaisten oikeusturvaa, luonnosta on arvioitava kriittisesti seuraavien asiakokonaisuuksien valossa.

2. Energiajuomien myyntikielto alle 16-vuotiaille (20 a §)

A. Asetuksenantovaltuuden väljyys suhteessa perustuslain 80 §:ään

Esityksen 20 a §:n 2 momentissa ehdotetaan, että myyntipisteessä olevan ikärajasta kertovan ilmoituksen tarkemmasta sisällöstä voitaisiin säätää maa- ja metsätalousministeriön asetuksella.

Perustuslakivaliokunnan (PeVL) vakiintuneen ja tiukan lausuntokäytännön mukaan yksilön ja elinkeinonharjoittajan velvollisuuksien ja oikeuksien perusteista on säädettävä lailla. Ministeriölle voidaan osoittaa asetuksenantovaltaa ainoastaan teknisluonteisissa, yhteiskunnalliselta ja poliittiselta merkitykseltään vähäisissä asioissa.

Nyt ehdotettu valtuutus on muotoiltu liian väljästi ("ilmoituksen sisällöstä"). Siitä ei ilmene, minkälaisia vaatimuksia ministeriö voi elinkeinonharjoittajille asettaa (esimerkiksi ilmoituksen fyysinen koko, näkyvyys, graafinen ilme tai sijoittelu etämyyntialustoilla). Koska tällaisilla määräyksillä voi olla suoria taloudellisia ja operatiivisia vaikutuksia yrityksille, valtuuttavan säännöksen vähimmäis- ja enimmäisrajat on määriteltävä täsmällisesti suoraan lain tasolla.

B. Rangaistussäännösten puuttuminen ja oikeudellinen valvonnan tyhjiö

Pykälässä 20 a § asetetaan ehdoton ja sitova kielto: energiajuomia ei saa myydä, luovuttaa eikä välittää alle 16-vuotiaalle. Esityksestä ja sen säännöskohtaisista perusteluista puuttuvat kuitenkin kokonaan rikkomista koskevat rangaistussäännökset tai hallinnolliset seuraamusmaksut.

Muulla lainsäädännössä, johon esitys viittaa (kuten alkoholi- ja tupakkatuotteiden ikäraja- ja valvonta), sääntelyn murtamiseen liittyy aina ankara rikosoikeudellinen vastuu tai lupajärjestelmän kautta määräytyvät hallinnolliset pakkokeinot. Mikäli elintarvikelain yleisiä rangaistussäännöksiä ei tässä yhteydessä nimenomaisesti täydennetä, energiajuomien myyntikiellon rikkominen jää vaille tosiasiallista rangaistusuhkaa. Tämä tekee valvonnasta hampaatonta ja luo vakavan epäsuhtan lain asettaman ehdottoman kiellon ja sen oikeusvaikutusten välille.

C. Välityskiellon ja yksityishenkilöiden välisen luovutuksen valvonnan mahdottomuus

Sääntely on ulotettu koskemaan myös yksityishenkilöiden välistä vastikkeellista tai vastikkeetonta luovuttamista ja välittämistä (20 a § 1 mom.). Perusteluissa täsmennetään välittämisen tarkoittavan toimintaa, jossa tuote hankitaan alaikäisen etukäteisestä pyynnöstä.

Tämä luo merkittävän operatiivisen ongelman. Esityksessä ei millään tavalla osoiteta, miten viranomaiset (kuten elintarvikevalvonta tai poliisi) voisivat käytännössä valvoa yksityishenkilöiden, kuten täysi-ikäisten ystävien, sisarusten tai muiden nuorten välistä juomien luovuttamista julkisilla paikoilla tai yksityisasunnoissa. Säännös uhkaa jäädä pelkästään moraaliseksi ohjeeksi vailla tosiasiallista oikeudellista ohjausvaikutusta, mikä on lainsäädännön yleisen johdonmukaisuuden ja uskottavuuden kannalta ongelmallista.

D. Digitaalisen etämyynnin ja verkkokaupan iänvarmistuksen puutteet

Esityksen 20 a § 2 momentti vaatii, että myyntikieltoilmoituksen on oltava hyvin havaittavissa myös etämyynnissä ja verkkokaupassa. Esityksessä kuitenkin sivuutetaan kokonaan se digitaalinen todellisuus, jossa ostotapahtuma suoritetaan.

Pelkkä tekstimuotoinen varoitusilmoitus verkkosivulla tai sovelluksessa ei estä alaikäistä tilaamasta tuotteita tai käyttämästä moderneja kotiinkuljetuspalveluita (kuten alustatalouden ruokakuljetuksia). Jotta sääntely olisi tehokasta ja suojelisi lapsia digitaalisessa ympäristössä, laissa tulisi nimenomaisesti säätää velvollisuudesta käyttää vahvaa sähköistä tunnistautumista joko ostohetkellä tai vähintäänkin tuotetta fyysisesti luovutettaessa.

3. Käyttämättömien elintarvikkeiden luovuttaminen uudelleenjakeluun (20 b §)

A. "Kohtuullisuuden" määritelmän epätarkkuus ja toimijoiden oikeusturva

Lakiluonnoksen 20 b § asettaa elintarvikealan toimijalle oikeudellisen velvollisuuden huolehtia ylijäämäelintarvikkeiden luovuttamisesta uudelleenjakeluun ensisijaisesti ihmisravinnoksi. Velvollisuutta on kuitenkin rajattu ehdolla: "jos se voidaan tehdä [...] kohtuullisin kustannuksin". Perusteluissa mainitaan esimerkkeinä tilanteet, joissa logistiikka- tai jätehuoltokustannukset ylittäisivät tuotteiden arvon, ja todetaan toimijan olevan velvollinen tarvittaessa osoittamaan, mistä nämä kustannukset muodostuvat.

Tämä muotoilu luo vakavan uhan elintarvikealan toimijoiden oikeusturvalle. Koska laissa tai sen esitöissä ei anneta mitään objektiivisia, numeerisia tai prosentuaalisia kriteereitä "kohtuullisuudelle", jää arviointi täysin tapauskohtaiseksi ja subjektiiviseksi. Valvontaviranomaisella (kuten paikallisilla elintarvikevalvojilla) ei ole käytössään yhtenäisiä mittareita sen arvioimiseksi, onko toimija rikkonut luovutusvelvollisuuttaan, mikä johtaa väistämättä epä johdonmukaiseen ja alueellisesti eriarvoiseen valvontakäytäntöön.

B. Tuotevastuu ja elintarviketurvallisuuden rajapinnat

Vaikka pykälässä todetaan oikeaoppisesti, että luovutuksen on tapahduttava "elintarviketurvallisuutta vaarantamatta", itse esityksessä ei ratkaista juridista vastuunjakoa luovuttajan (esim. kaupan tai ravintolan) ja vastaanottajan (esim. kolmannen sektorin ruoka-apujärjestön tai suoraan yksityishenkilön) välillä.

Suomessa ja EU:ssa sovellettava ankara tuotevastuu ja elintarvikevalvonta edellyttävät, että katkeamattomasta kylmäketjusta ja pakkausmerkintöjen oikeellisuudesta on aina vastuullinen taho. Mikäli esityksessä ei selkeästi säädetä siitä hetkestä, jolloin vastuu tuotteen mahdollisista laatu- tai terveyshaitoista siirtyy eteenpäin, elintarvikealan toimijat voivat oikeudellisten riskien (kuten vahingonkorvaus- tai rikosoikeudellisen vastuun) pelossa jättää lahjoitukset tekemättä ja vedota kustannusten kohtuuttomuuteen. Vastuukysymyksiä ei voida jättää pelkästään Ruokaviraston alemmanasteisen ohjeistuksen varaan, vaan niiden periaatteet kuuluvat lain tasolle.

4. Johtopäätökset ja keskeiset korjausesitykset

Lausunnonantaja katsoo, että hallituksen esitysluonnos on tavoitteiltaan erinomainen, mutta vaatii jatkovalmistelussa merkittävää oikeudellista viimeistelyä ja täsmentämistä. Sääntelyn tehokkuuden, johdonmukaisuuden ja yleisen hyväksyttävyyden vuoksi lausunnonantaja esittää jatkovalmisteluun seuraavat välttämättömät muutokset:

1. Rangaistus- ja valvontasäännökset: Lakiin on lisättävä täsmällinen viittaus tai oma momenttinsa siitä, mitkä ovat myyntikiellon rikkomisen hallinnolliset tai rikosoikeudelliset seuraamukset elinkeinonharjoittajalle.

2. Asetuksenantovaltuuden täsmentäminen (20 a § 2 mom.): Ministeriölle annettavaa valtuutusta on rajoitettava siten, että laista käy ilmi ilmoitusvelvollisuuden keskeiset reuna-ehdot ja se, ettei asetuksella voida luoda kohtuuttomia operatiivisia rasitteita yrityksille.

3. Digitaalisen iänvarmistuksen velvoite: Verkkokauppaan, etämyyntiin ja digitaalisiin kotiinkuljetusalustoihin on säädettävä nimenomainen ja velvoittava prosessi (esim. vahva sähköinen tunnistautuminen tai fyysinen iän tarkastus luovutushetkellä) pelkän passiivisen tekstivaroituksen sijaan.

4. Kohtuullisuuden ja vastuunmäärittely (20 b §): Pykälään tai sen perusteluihin on luotava selkeät objektiiviset kriteerit taloudellisen "kohtuullisuuden" arvioimiseksi sekä säädettävä selkeästi tuotevastuun katkeamisesta ja siirtymisestä elintarvikkeen luovutushetkellä.

Anh Tran
YDHV lakitiimi